

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για κάτι λιγότερο από 1000 χρόνια, Οι Νότιοι κ Ανατολικοί Σλάβοι βρίσκονταν σε άμεση επαφή με το Βυζάντιο – ένα πολύ ανώτερο πολιτιστικό κέντρο με κυρίαρχη ιδεολογία και πολύ μεγάλη αφομοιωτική δύναμη.

Η επίδραση που ασκεί η αυτοκρατορία σε αυτούς τους λαούς είναι τεράστια και ευρύτατη και οδηγεί στη δημιουργία ενός ιδιαίτερου πολιτισμού στη νοτιοανατολική Ευρώπη με χαρακτηριστική την βυζαντινή σφραγίδα, στα πλαίσια του οποίου ξεχωρίζουν βέβαια τα σλαβικά κράτη της Ν. Βαλκανικής.

Σε αυτά τα κράτη, αλλά και στη Ρωσία, το Βυζάντιο ασκεί σχεδόν μονοπωλιακή επίδραση και γίνεται έτσι ότι και η Ρώμη για τους γερμανικούς λαούς (και τους Δυτικούς σλάβους): ο μεγάλης εκπαιδευτής, ο μεγάλος μνητής, ο διαδότης της θρησκείας και του πολιτισμού.

Το Βυζάντιο εφοδιάζει τους Βούλγαρους, τους Σέρβους, τους Κροάτες (αρχικά) και τους Ρώσους (ακόμα σε ένα βαθμό και τους Μοραβούς-Τσέχους), όχι μόνο με τον Ορθόδοξο χριστιανισμό, αλλά και με τις αρχές της διακυβέρνησής τους, τις αρχές του δικαίου, με πιο εκλεπτυσμένους τρόπους ζωής, στοχασμού, τέχνης, πολιτισμού γενικότερα.

Παράλληλα, το Βυζάντιο παρουσίασε τον εαυτό του σε όλους αυτούς τους λαούς σαν ένα λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση. Έτσι συνέβαλλε στην ανάπτυξη και τον μετασχηματισμό των βαρβαρικών σλαβικών ορδών σε ισχυρά χριστιανικά κράτη.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι το Βυζάντιο επιτέλεσε την θρησκευτική – πολιτιστική μύηση των σλαβικών λαών παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να εξελίξουν και να προωθήσουν τα δικά τους γλωσσικά εκφραστικά μέσα. Σε αντίθεση δηλαδή με την Ρώμη, που προσπάθησε να συνδυάσει τον προσηλυτισμό στον χριστιανισμό με την εισαγωγή της Λατινικής γλώσσας στην Λειτουργία στην Μοραβία και την Κροατία, το Βυζάντιο διέδωσε τον χριστιανισμό στη σλαβική γλώσσα. Συνέβαλλε έτσι στην ανάπτυξη της εντόπιας σλαβικής λογοτεχνίας.

Πριν εξετάσουμε τη βυζαντινή πολιτιστική επίδραση στον σλαβικό κόσμο, θα πρέπει να πούμε ορισμένα πράγματα για το ίδιο το Βυζάντιο, την ιστορία του, την πολιτική & διοικητική του οργάνωση, τον πολιτισμό του.

Κατ' αρχήν, θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι κράτος που να ονομάζεται επίσημα έτσι δεν υπήρχε ποτέ. Όσο και να ψάξουμε στις πηγές, ελληνικές ή ξένες, δεν πρόκειται να βρούμε αυτό τον όρο. Και αυτό γιατί οι κάτοικοι του κράτους αυτό δεν τον χρησιμοποίησαν ποτέ. Ονόμαζαν τους εαυτούς τους Ρωμαίους, την αυτοκρατορία τους ρωμαϊκή – συνέχεια της παλαιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας – και την πρωτεύουσα τους Κωνσταντινούπολη-Νέα Ρώμη. Οι Αυτοκράτορες ήταν διάδοχοι του Ιούλιου Καίσαρα, του Οκταβιανού κλπ.

Ο όρος Βυζάντιο και βυζαντινός είναι νεολογισμός. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τον 16^ο αι από τον Ιερώνυμο Wolf, ολλανδό συγγραφέα. Βυζάντιο – το όνομα της αρχαίας πόλης – αποικίας που ίδρυσαν οι Μεγαρείς στις όχθες του Βοσπόρου. Τον 17^ο αι. το υιοθετούν και ιστορικοί προκειμένου να διαχωρίσουν το Ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έκτοτε ο όρος επικρατεί.

Ποιος είναι ο ακριβής ορισμός της Βυζ Αντ;

Η Βυζ αυτοκρ αποτελεί τη συνέχεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στο ανατολικό της τμήμα. Παρ' ότι ήδη από τις αρχές του 5^{ου} αι το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας και σταδιακά όλο και περισσότερα εδάφη στον Βορρά, το Νότο και την Ανατολή βρίσκονται έξω από τον έλεγχο του αυτοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη, οι Βυζαντινοί θεωρούσαν πρωταρχική τους αποστολή την αποκατάσταση των ορίων που είχε το ρωμαϊκό κράτος την εποχή της μεγαλύτερης τους ακμής: η Β. Αφρική, ο Ρήνος, ο Δούναβης, η Αίγυπτος, η Μεσοποταμία, η Αρμενία και ο Εύξεινος Πόντος έπρεπε να είναι τα σύνορα τους κράτους. Ακόμα και μετά τη συρρίκνωση του κράτους (εδάφη μόνο στην Μ. Ασία και την Βαλκανική), τον 6^ο αιώνα, μετά τη βασιλεία του Ιουστινιανού, ο οποίος προσωρινά επεξέτεινε τα όρια του κράτους ως την Ιβηρική χερσόνησο, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες θεωρούσαν ότι τους ανήκουν δικαιωματικά τα παραπάνω εδάφη – κληρονομικό δικαίωμα πάνω τους.

Έτσι, 2 πολιτικές επιλογές αντιπαρατέθηκαν στο Βυζάντιο:

Η πρώτη, η ρεαλιστική, ήθελε να συγκεντρώνει την προσπάθεια στην οργάνωση ενός καθαρά Ανατολικού ρωμαϊκού κράτους. Η δεύτερη, η ιδεαλιστική & νοσταλγική, στόχευε στην επανένωση όλου του χριστιανικού κόσμου υπό τους ρωμαίους.

Το Βυζαντινό κράτος, το οποίο από τον 4^ο αι. είναι ουσιαστικά περιορισμένο στο ανατολικό τμήμα της άλλοτε ενιαίας αυτοκρατορίας, περιελάμβανε πολλές διαφορετικές εθνότητες. Δεν είναι ένα εθνικό αλλά υπερεθνικό κράτος, το οποίο όμως χαρακτηρίζεται από πολιτιστική ενότητα. Όπως το ρωμαϊκό κράτος ενσάρκωνε έναν πολιτισμό με βάση τη λατινική γλώσσα και παιδεία, έτσι και το Βυζάντιο ενσαρκώνει ένα πολιτισμό βασισμένο στην ελληνική γλώσσα και παιδεία,

Η ελληνική γλώσσα είχε επικρατήσει στην πρωτεύουσα και στις περισσότερες πόλεις της αυτοκρατορίας, κάποιες από τις οποίες είχαν υπάρξει μεγάλα κέντρα του ελληνισμού από την αρχαιότητα (Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Έφεσος κλπ). Συνέχισαν λοιπόν να μεταδίδουν τη λάμψη του ελληνικού πνεύματος και να είναι φορείς της κλασικής ελληνικής παιδείας.

Τα πλήθη των υπαλλήλων του κράτους προέρχονταν από τους μορφωμένους αστούς, δηλαδή από αυτούς που είχαν ελληνική μόρφωση. Η γνώση της λατινικής, η οποία μέχρι τον 6^ο αι ήταν η επίσημη γλώσσα της διοίκησης, μπορούσε να αποκτηθεί από τους διοικητικούς υπαλλήλους μόνο μέσω σπουδών σε συγκεκριμένα επιστημονικά κέντρα της Ανατολής, όπως η τις νομικές σχολές της Βηρυτού ή της Κων/πολης, είτε βέβαια στη Δύση. Τον 9^ο αι ήταν λίγοι εκείνοι που μπορούσαν να μιλήσουν και να διαβάσουν λατινικά στην Κων/πολη.

Τα ελληνικά ήταν επίσης και η γλώσσα της Εκκλησίας. Όσο αυτή αύξανε την επίδρασή της, τόσο εντονότερα εκδηλωνόταν ο ελληνικός χαρακτήρας της βυζαντινής κοινωνίας. Έτσι, οι άλλοι λαοί που ζουν και εγκαθίστανται στα εδάφη της αυτοκρατορίας δεν μπορούν να ξεφύγουν τον εξελληνισμό τους. Η υπεροχή του πολιτισμού και η πνευματική δύναμη της εκκλησίας τους κατακτούν.

Συνεπώς, η ελληνική γλώσσα, η ελληνική παιδεία και ο ορθόδοξος χριστιανισμός υπήρξαν οι 3 πυλώνες του βυζαντινού πολιτισμού, Σε αυτούς τους 3 παράγοντες

στηριζόταν η πνευματική δημιουργία του Βυζαντίου, που επέδρασε τόσο καταλυτικά στους σλαβικούς λαούς από τον 5^ο αι.

Πολιτική θεωρία- ιδεολογία

Όπως ήδη αναφέραμε, οι Βυζαντινοί θεωρούσαν τους εαυτούς τους ρωμαίους και το κράτος τους αδιάσπαστη συνέχεια του imperium romanum, ενιαίου, μοναδικού ρωμαϊκού κράτους – και οι βυζαντινοί αυτοκράτορες διαδόχους και συνεχιστές του Ιουλίου Καίσαρα κλπ.

Όμως το imperium romanum των Βυζαντινών αντιλήψεων δεν είναι το παλιό, γερασμένο και «αμαρτωλό» imperium, αλλά ένα νέο, στο οποίο ο χριστιανισμός έχει δώσει νέο περιεχόμενο και πνοή.

Σύμφωνα με αυτή τη αντίληψη, οι βυζαντινοί πίστευαν πως με θαυμαστό τρόπο η Θεία Πρόνοια τακτοποίησε τα εγκόσμια με τέτοιο τρόπο ώστε το νέο imperium να γίνει «σκεύος εκλογής» για τη εξάπλωση του χριστιανισμού και τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους: ήδη από την εποχή του Οκτ. Αυγούστου [η Θ.Πρ.] ένωσε την οικουμένη, καθυπόταξε τους βαρβάρους, κατήργησε τα σύνορα των λαών, σχηματίζοντας μία κοιτίδα όπου θα γεννηθεί ο Θεάνθρωπος και θα απλωνόταν η διδασκαλία του, και έκανε δυνατή την ύπαρξη μίας γλώσσας, κατανοητής από όλους, της ελληνικής, που θα διευκόλυνε τη γρηγορότερη διάδοση της χριστιανικής διδασκαλίας.

Το έργο της Θείας Πρόνοιας ξεκινάει με τον Μ. Κωνσταντίνο. Γίνεται τότε πραγματικότητα η τάξη που η Θ. Π. έχει προβλέψει: δημιουργία του νέου imperium όπου συνυπάρχουν η χριστιανική πίστη και ο χριστιανικός ηθικός νόμος, η πνευματική παράδοση του ελληνισμού, το ρωμαϊκό δίκαιο και η ρωμαϊκή κρατική οργάνωση.

Το imperium έχει σαν αποστολή να αποκρούει τους βαρβάρους και να διατηρεί την ειρήνη, να επιβάλει κράτος δικαίου και ενότητα δόγματος και φυσικά να διαδίδει τον χριστιανισμό στους βαρβάρους.

Οι αντιλήψεις αυτές αποτελούσαν μία νέα χριστιανορωμαϊκή ιδεολογία, που παρείχε τη νομική βάση των οικουμενικών αξιώσεων της αυτοκρατορίας.

Ιεράρχηση της Οικουμένης

Η αντίληψη ότι το imperium είναι «σκεύος εκλογής» για την πραγματοποίηση του θεϊκού σχεδίου σχεδόν απέκλειε την ύπαρξη περισσότερων αυτοκρατοριών πάνω στη γη. Μόνο έτσι θα μπορούσε να διατηρηθεί η ενότητα που θέλησε η Θ. Πρόνοια.

Ωστόσο, οι Βυζαντινοί έβλεπαν ότι υπήρχαν άλλα κράτη – αυτό όμως δεν τους έκανε να αναθεωρήσουν την ιδέα της μοναδικής αυτοκρατορίας και της οικουμενικής της αποστολής.

Αντίθετα, πίστευαν ότι η Οικουμένη αποτελεί μία τεράστια ιεραρχημένη οικογένεια λαών και ηγεμόνων με επικεφαλής τον βασιλέω των Ρωμαίων. Μετά από αυτόν ακολουθούσαν «με σειρά συγγένειας» τα «πνευματικά τέκνα», π.χ. ο βασ. της Αρμενίας, οι «πνευματικοί αδερφοί (πχ ηγεμόνες των Φράγγων)», οι «φίλοι» και οι «δούλοι», κατώτεροι τοπικοί άρχοντες κλπ.

Όλοι αυτοί είναι κατώτεροι από τους Βυζαντινούς, δεν είναι βασιλείς και άρα δεν διασπούν την ιδέα της ενότητας και μοναδικότητας.

Η ιδέα αυτή παραμένει άθικτη μέχρι το 1204.

Σταδιακά, στην ιεραρχημένη αυτή οικογένεια των λαών θα ενταχθούν και οι σλάβοι ηγεμόνες – μάλιστα οι στενότεροι «συγγενείς» του Βυζ. Αυτοκρ.

Να τονίσουμε ακόμα εδώ την εμμονή των Βυζαντινών στην αποκλειστικότητα του τίτλου βασιλεύς. Μπορούσε να ανήκει μόνο στους βυζ αυτοκράτορες.

Αυτοκράτορας

Σύμφωνα με τη βυζαντινή αντίληψη, ο βυζ αυτοκράτορας είναι ο προσωρινός εκπρόσωπος του Θεού στη γη. Ασκει την εξουσία του με την βοήθεια και την υποστήριξη της Θείας Χάριτος. Είναι 'Εκλεκτός' του Θεού.

Επίδραση χριστιανικού παράγοντα: από Θεός (στην Ρώμη), τώρα ο αυτοκρ αποκαλείται «δούλος Θεού». Συγκεντρώνει στα χέρια του όλες τις εξουσίες (νομ,

εκτελ, δικαστ). Είναι πάνω από όλες. Ψηλότερα από τους νόμους που δεν τον δεσμεύουν.

Οι σλαβικοί λαοί αντιγράφουν την Βυζ πολιτική ιδεολογία. Θα προσπαθήσουν να την προσαρμόσουν στα δικά τους δεδομένα.

Π.χ. ο Συμεών χρησιμοποιεί τον τίτλο του « βασιλέα Βουλγάρων και Ρωμαίων», αλλά επιζητεί την ανακήρυξη και στέψη του στην Κωνσταντινούπολη, γιατί μόνο εκεί θα μπορούσε να θεωρηθεί νόμιμος ο τίτλος του.

Το ίδιο και ο Στέφανος Δουσάν. Και αυτός θεωρούσε ότι μόνο ένας μπορούσε να είναι ο αληθινός αυτοκράτορας, αυτός που βασίλευε στην Κων/πολη.

Τα μάτια των Σλάβων –Βουλ, Σέρβων, Ρώσων- ήταν στραμμένα προς την Κων/πολη. Μιμούνται στην οργάνωση της αυλής τους την εθιμοτυπία, τίτλους κλπ των Βυζαντινών.